

Kedves Pista,

VISSZHANG - XLVI. évfolyam 26. szám, 2002. június 28.

a napokban fellendült ügynökforgalom okán szeretnék néhány szóban reagálni az ÉS június 21-i számában közölt cikkedre, amelyben egy generációs alapú ügynökvédelmi elmélet kidolgozását veted a szememre. (Eörsi István: Esterházy Péter diadala)

A helyzet az, hogy te meg én - amennyire látom nézeteidet - valóban radikálisan nem értünk egyet, de nem azért, mert én generációs alapon állapítok meg morális normákat. Az írásodból úgy tűnik ki, mintha fő ügynökügyi elméletem az volna, hogy az 1966-os évjárat szempontjából nézve a Kádár-rendszer titkosügynökének lenni morálisan nem kifogásolható, amit te azzal kontrázol, hogy a magad részéről univerzálisan érvényes értékekben gondolkodsz. Ne bonyolódjunk bele a filozófiai oldalába a dolognak, de ennyire még én se vagyok relativista.

Kísérletet teszek néhány gondolat tisztázására.

Az ügynökügyek szempontjából a korosztály annyiban lényeges, hogy nem mindenkinek az életéhez tartozott hozzá a megfigyelve lenni keserédes élménye vagy a kooperálni vagy nem kooperálni dilemmája. De ez nem csak nemzedéki választóvonal. A helyzet az, hogy a magyar népeesség azon része számára, amelyet se beszervezni, se titkosmegfigyelni nem akartak - hogy ez a rész a ma élő magyarok közt mekkora, azt megfelelő történeti alap kutatások hiányában nehéz megmondani -, az ügynökügyek, hogy úgy mondjam, nem élményszerűek. Ez eddig nem elmélet, csak empirikus megállapítás.

Ezért úgy gondolom, hogy pusztán azzal, ha ügynökökről beszélünk, aligha tárjuk fel a Kádár-korszak világát és morális dilemmáit. Esterházy Péter könyve első olvasatban azért okozott nekem csalódást, mert - érthető okokból persze - olybá tűnik belőle, mintha az "ügynök - nem ügynök" kérdés volna számára a korszak legfontosabb kérdése: hirtelen úgy néz ki, mintha a Harmonia caelestisben megjelenő apa azért volna pozitív hős vagy egyáltalán valamilyen ember, mert nem kooperál a hatalommal. Amikor EP számára kiderül, hogy kooperált, akkor ez mintegy teljesen átírja az előző regényt és az apafigurát, akiről most meg kell írnia, hogy mégse volt pozitív hős. A Javított kiadás ennél összetettebb könyv persze, de az alapüzenet - amelyre a megírás műfaja és formája utal - mégis mintha az volna: egyetlen tényen múlik egy emberi élet mivolta. Szemét vagy nem szemét.

Leszögezem, hogy egyáltalán nem óhajtok beleszólni abba, hogy ki szerint ki szemét és ki nem szemét, és mivel nem ismertem Esterházy Mátyást, nem tudom megállapítani, hogy "szemét" volt-e.

De igen félrevezetőnek tartom a kérdésfelvetést, mint ahogy már Tar Sándor ügyében is félrevezetőnek tartottam, és ahogy félrevezetőnek tartom Medgyessy Péter ügyében is.

Nem azért, mert egy spicli nem spicli, vagy mert úgy általában mindegy, hogy valaki spicli vagy nem az. Hanem azért, mert 1. kételkedem benne, hogy a Kádár-rendszer demoralizáló hatalmi viszonyait és dilemmáit meg tudjuk érteni pusztán annak alapján, hogy ki volt a III/akárhány nyilvántartott ügynöke; 2. kételkedem benne, hogy a spiclivé válás vagy nem válás volt az egyetlen lényeges morális dilemma a cucilizmus idején, amelyről ma beszélnünk kellene; 3. kételkedem benne, hogy minden spicli egyforma és egyformán bűnös, tekintet nélkül arra, hogy miért, hogyan, mit és mikor; és végül - itt jön az elmélet - 4. úgy gondolom, hogy a moralitás nem a politikai hatalomhoz való viszonyunk kérdése, hanem más emberekhez való viszonyunk kérdése, illetve - egy tágabb értelmezésben - a saját magunkhoz való viszonyunk kérdése.

A morális kérdés szerintem nem fogalmazható meg úgy, hogy egy akármilyen véres hatalomhoz való viszonyról szóljon, amelynek véres vétke minden viszonylatban ragad, ha nem kapálózunk ellene (azt mondtad, ugyebár, hogy a demokratikus ellenzék választása morális volt).

A morális kérdés szerintem csak úgy fogalmazható meg, hogy más emberekről szóljon: milyen hatással

van más emberekre az, ahogyan én a rendelkezésekre álló időt, képességeket, hatalmat, lehetőségeket használom. Fontos-e számomra, hogy jó hatással legyen? Hogy tegyek valamit másokért? Valamit, ami nekik jó és nem nekem, és szerintük jó és nem szerintem?

Persze megfogalmazhatjuk a morális kérdést úgy is, hogy teszek-e valamit azért, hogy a lelkiismeretem tiszta legyen - erre mondtam én azt, hogy a demokratikus ellenzék bizonyos értelemben a saját lelki üdvével volt elfoglalva. Ez rendben van - de kinek-kinek a lelki üdve a magánügye, ami még szintén magánügy lenne, ha az egyetlen magyar liberális párt nem kapcsolódott volna össze a lelki üdv körül kialakult gondolkodásmóddal. Így viszont sajnálatos eredményei vannak a lelki üdvvvel való foglalatosságnak: a magyar népesség a liberálisokat vagy hülyének nézi, vagy tudni véli róluk, hogy igazából zsidók vagy melegek, azért beszélnek folyton jogokról meg kisebbségről.

A spicliügyek a tudathasadásos liberalizmus ügyei, abban a sajátos magyar változatban, ahogyan azt az SZDSZ működésében megfigyelhetjük: hétfőn utálja a fasisztákat, szerdán nagyon pragmatikus és kormányozni akar, pénteken nagyon elvi alapokon áll, és jogokat véd, minden más napon fogalma sincs, mit is mondjon.

A spicliügyek moralista abszolutizálása, az én szememben, ahhoz vezet, hogy mélységesen félreértjük a saját történelmünket, a politikához való viszonyunkat és a moralitáshoz való viszonyunkat is. A spicliügyek moralista abszolutizálása szolgál az én szememben arra manapság, hogy a megfontolható mondandó hiányát - ne csak elfedjük, de észre se vegyük.

Nevetségesnek tartom azt a moralizálást vagy a félmúlt olyan értelmezését, aminek logikus konklúziója az, hogy Tar Sándor, Esterházy Mátyás és Medgyessy Péter egyformán szemetek, bár Medgyessy Péter talán egy kicsit kevésbé szemét, mert ő nem III/III-as ügynök volt, hanem III/II-es.

Furcsának tartom, ha a politikai közbeszédben fontosabbnak tűnhet, hogy valaki ügynök volt-e vagy sem, mint az, hogy a jelen pillanatban mit csinál (például kit nevez ki hová, vagy kit rúg ki honnan, vagy mit költ el mire, vagy miben egyezik meg kivel).

Ijesztőnek tartom, ha olyan szinten keverjük a politizálást és a moralizálást, hogy a kettő közt a végén nincs semmi különbség sem: így aztán ki-ki fasza gyerekeknek gondolhatja magát (morális értelemben rendes embernek), ha nem szavazott x pártra, vagy nem volt x párt tagja, netán elítél x nézeteket.

Ha moralizálni akarunk, akkor célszerű előbb átgondolni, hogy milyen morális értékek léteznek, amelyek fontosak számunkra, s amelyeket ebben a mostani világban képviselni kellene. Úgy érzem, hogy a jelentős izgalmakat kínáló spiclizés ez elől a gondolkodás elől szívja el csekély agyi energiáinkat.

A magyar társadalom ingerküszöbe egyre nő, a jelek szerint nem túlságosan zavarja a magyar társadalmat, hogy miniszterelnöke III/II-es ügynök volt. Ez tökéletesen érthető. Ha valaki hol politikailag manipulált moralizálást - amely még az 56-os halálraítélteket se egyformán méri -, hol a saját személyes életében irreleváns, de abszolút formában tálalt morális mércéket kap az arcába (ez utóbbiba sorolnám a te ügynökügyi ténykedésedet), akkor belefárad a dologba. Különösen belefárad, ha mindezt egy meglehetősen korrupt világban hallgatja, ahol politikai lojalítások mentén csorog a pénz meg a munka, s amelyben politikai szabadságával úgy tud élni, hogy egyre kevesebb párt közül választhat, amelyek egyszermind egyre rémesebbek is. Ebben a világban szinte minden van, ami a Kádár-rendszerben volt, csak önkéntes rendőr és spicli nincs. Ez nekem nagy öröömre szolgál, mármint hogy ilyenek nincsenek. Van az emberi szemétségnek olyan műfaja, amelyet csak elnyomó rezsimek tudnak fenntartani. De ennek nyomán az jut eszembe, hogy ha egyszer nincs, akkor örüljünk - és a további politikai manipulációk megelőzése végett teregessük ki, amit és ahogy (személyiségi jogok stb.) lehet -, majd pedig beszéljünk arról, ami viszont van.